

Východisko k téme sterilizácií

Terminológia:

Vzhľadom k tomu, že v diskusii zaznievajú rôzne označenia stavu ako nezákonné sterilizácie, násilné sterilizácie... je nevyhnutné ujasniť základnú terminológiu, aby nedošlo k pochybeniu a zavádzaniu.

Ako najvhodnejšie sa javí používať terminológiu zavedenú Verejnou ochrankyňou práv a to **sterilizácie v rozpore s právom**.

Ide o právne korektné pomenovanie, zavedené aj v ČR a rešpektujúce aj výsledky postoja SR k rozhodnutiam Európskeho súdu pre ľudské práva.

Historický background.

Obdobie socializmu 1966 – 1989

V rámci presadzovaných štátnych politík k „občanom cigánskeho pôvodu“ riadených *Komisiou vlády SSR pre otázky cigánskych obyvateľov* bol vytvorený priestor pre „znižovanie nezdravej populácie“ a to sterilizáciou žien. V štatistikách boli vykazované ako sterilizácie cigánskych žien zo zdravotných dôvodov.

Výskumy v 80-tych rokoch ukázali, že k sterilizáciám dochádzalo pod tlakom (vyhrážkami, že už narodené deti budú odňaté do detských domovov, že rodina nedostane stavebné povolenie na dom, že nedostane byt, že muž nebude prepustený z väzenia...) a bez porozumenia, čo zákrok znamená. Od polovice 70-tych rokov bol sterilizačný zákrok sprevádzaný vyplatením jednorazovej sociálnej dávky, v 80-tych rokoch to na Slovensku bolo 25 000,- československých korún. Táto jednorazová dávka sa stala ďalším nástrojom manipulácií.

Odhadovaný počet žien, ktoré podstúpili sterilizáciu je v tisícoch, napr. v roku 1987 to bolo 1823 žien, v roku 1988 to bolo 1625 žien.

Na praktiky poukazovala Charta 77 v roku 1978, v 80-tych rokoch aj romistický výskum Rubena Pellara a Zbyňka Andrša, v roku 1990 Otakar Motejl – neskorší verejný ochranca práv v ČR.

Obdobie 1990 – 2004

Komisia vlády SSR pre otázky cigánskych obyvateľov bola zrušená a s ňou aj všetky štátne politiky. V roku 1991 boli vládou Slovenskej republiky prijaté *Zásady vládnej politiky k Rómom*, ktoré nastavili iné východiská pre postavenie Rómov.

Napriek tomu, niektoré praktiky týkajúce sa sterilizácií v zdravotníckych zariadeniach pretrvávali – predovšetkým odporúčanie, že po dvoch cisárskych rezoch je sterilizácia nevyhnutná. Tiež informovaný súhlas k sterilizácii mohol byť vyžadovaný počas pôrodu, pod tlakom, u mladistvých bez prítomnosti zákonného zástupcu a zjavne bez porozumenia (úkon nebol vysvetlený adekvátne k mentálnej úrovni a v jazyku a jazykom, ktorému ženy rozumeli).

V roku 2003 mimovládna organizácia vydala publikáciu *Telo a duša*, zachytávajúci príbehy žien, ktoré sterilizáciu podstúpili. Téma vyvolala veľkú pozornosť doma i v zahraničí. V roku 2004 bol prijatý zákon č. 576 o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním

zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, podľa ktorého informovaný súhlas k sterilizácii je nevyhnutné udeliť 30 dní pred zákrokom.

V rokoch 2009 – 2012 sa téma sterilizácií v rozpore s právom dostala pred Európsky súd pre ľudské práva, ktorý v troch prípadoch dal za pravdu sťažovateľkám. Išlo o prípady, ktoré sa stali v rokoch 1999 až 2002. SR na základe toho vyplatili odškodnenie jednotlivým sťažovateľkám. Okrajovo sa témy týkali aj ďalšie dva prípady pred Európskym súdom pre ľudské práva, kde sťažovateľky uvádzali, že im nebolo umožnené nahliadať do zdravotníckej dokumentácie.

Dlhodobu sa téme venuje mimovládna organizácia *Poradňa pre občianske a ľudské práva*. Táto organizácia zastupovala sťažovateľky pre Európskym súdom pre ľudské práva a spolupracovala na vydaní publikácie *Telo a duša* (2003). Podkladom pre publikáciu bolo 230 rozhovor so ženami vo vylúčených lokalitách, kde cca 110 nejakým spôsobom tému sterilizácie reflektovali.

Od roku 2003 je Slovenská republika rôznymi medzinárodnými organizáciami kritizovaná za sterilizácie rómskych žien. Opakovane prichádza kritika a výzvy na odškodnenie aj zo strany OSN (Výbor pre ľudské práva, výbor pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie, Výbor pre odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien...).

V roku 2018 sa téme venovala aj Verejná ochrankyňa práv v správe nazvanej *Odškodnenie obetí protiprávných sterilizácií na Slovensku*.

Dotknuté ženy sústredené okolo *Poradne pre ľudské a občianske práva* svoje príbehy predniesli na pôde NR SR v júli 2021. Jedna z nich bola v skupine ženských aktivistiek prijatá Prezidentkou republiky, ale téma sterilizácií nebola diskutovaná. Opätovne sa téma sterilizácií riešila v NR SR v októbri 2021.

V roku 2021 bol v Českej republike prijatý prijatie *Zákona č.297/2021 sb. o poskytnutí jednorázové peněžní částky osobám sterilizovaným v rozporu s právem a o změně některých souvisejících zákonu*.